

بەشى نۆپەم: كەرتى خانووبەرە و ئامازەكانى نيو راپرسى ناوهندى ليكوئينهوى رووداو

28-02-2022

نووسەرەكان

مەحمود بابان

كورتە : لەم بەشەدا تيشك دەخەينهسەر دۆزراوه سەرەككەيهكان و ئامازەكانى نيو راپرسى راپۆرتى بازارى خانووبەرە لە هەريىمى كوردستان كە لەچارچۆهوى ليكوئينهوى كەى ناوهندى ليكوئينهوى رووداو لەبارەى بازارى خانووبەرە ئەنجامدراوه. لەراستىدا چەندىن دۆزراوهى سەرەكى بۆ كۆمپانيا و دامەزراوه حكومى و تايبەتەكان لەسەر كەرتى خانووبەرەى هەريىمى كوردستان و هەوليرى پايتەخت تيدايە، بەلام ليرەدا لەسەر دوو ئاست هەلۆهستەى لەسەر دەكەين، يەكەم: ئەو هۆكارانەى دەبنەهۆى گورانكارىيەكان لە بازارى خانووبەرەدا و دووهم: ئامازە سياسى، ئابوورى و كۆمەلایەتییەكانى نيو راپرسىيەكەيه كە لەوانەيه بەهۆى كەرتى خانووبەرە رووبدات.

به رایب

لهم به شهدا تیشک دهخهینهسه دۆزراوه سه رهکیهکان و ئاماژهکانی نیو راپرسی راپۆرتی بازاری خانوبه ره له هه ریمی کوردستان که له چوارچیهی لیکۆلینهوه کهی ناوهندی لیکۆلینهوهی رووداو له بارهی بازاری خانوبه ره نهجامدراوه. له راستیدا چه ندين دۆزراوهی سه رهکی بۆ کۆمپانیا و دامه زراوه حکومی و تایبه تهکان له سه ره کهرتی خانوبه ره ی هه ریمی کوردستان و هه ولیری پایتهخت تیدا به، به لام لیره دا له سه ره دوو ئاست هه لوهستهی له سه ره ده کهین، یه کهم: ئه و هۆکارانهی ده بنه هۆی گۆرانکاریه کان له بازاری خانوبه ره دا و دووهم: ئاماژه سیاسی، ئابووری و کۆمه لایه تیه کانی نیو راپرسیه که یه که له وانیه به هۆی کهرتی خانوبه ره رووبدات.

گۆرانکاریه کانی نیو کهرتی خانوبه ره

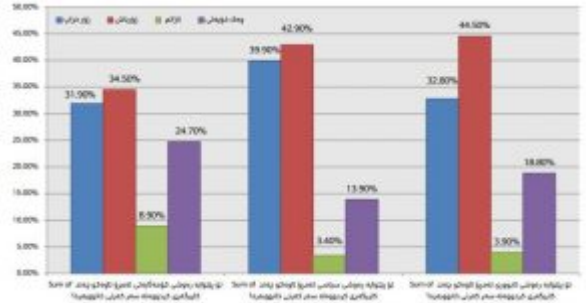
سه ره تا ئه وهی جیگه ی ئاماژه یه کارکردنی ره گه زی مینه به لهم کهرته دا. له ماوهی دوو بۆ سێ ده یه ی رابردوودا هه موو ئه وانیه ی کاریان لهم کهرته دا ده کرد له ره گه زی نیرینه بوون، به لام ئیستا ره گه زی مینه ش لهم کهرته دا کار ده کات و هه یه خاوه ن کۆمپانیا ی تایبه ت به خانوبه ره یه. هه ره ها، له رووی ته مه نه وه زیاتر له یه ک له سه ره سێ، ئه وانیه ی لهم کهرته دا کار ده که ن ته مه نیان له نیوان 25 بۆ 35 سالی دا به.

کاریگه ری گۆرانکاریه سیاسی، ئابووری و کۆمه لایه تی له سه ره کهرتی خانوبه ره

یه کیک له هۆکاره سه ره کیه کان که کاریگه ری له سه ره بازاری خانوبه ره هه بووه، هه وائله سیاسییه کانه. ئه م ناوچه یه گۆرانکاری سیاسی گه ره ی تیدا روو ده دات، له ماوهی ده یه ی رابردوودا چه ندين رووداوی سیاسی گرنگ که کاریگه ریا ن له سه ره بازاری خانوبه ره هه بووه له هه ریمی کوردستان روویانداوه، وه ک هاتنی داعش که کاریگه ریه کی ته وای له سه ره کۆی کهرته کان به خانوبه ره شه وه دانا. هه ربۆیه ش 63.4% ئه و که سانه ی لهم کهرته دا کار ده که ن رایان وابوو که هه وائی سیاسی کاریگه ری له سه ره بازاری خانوبه ره و کپین و فرۆشتن ده بی ت. هه ره وه ها، 82.4% رایان وابوو، په یوه ندى نیوان لایه نه سیاسییه کانی هه ریمی کوردستانیش کاریگه ری له سه ره گۆرانکاریه کان و جو له ی بازار لهم کهرته دا دروست ده کات، به واتایه کی دیکه هه بوونی په یوه ندى په کی باشی نیوان لایه نه سیاسییه کان به مانای جو له ی بازار دیت، به پێچه وانه شه وه هه ر راسته.

خائیکی دیکه په یوه ندى کانی نیوان هه ولیر و به غدا یه، له سه روو هه مووشیا نه وه کاریگه ری دا بین کردن و پیدانی بودجه یه له لایه ن به غدا وه به هه ریمی کوردستان له سه ره ئه م کهرته به شیوه یه ک، که 53% رایان وابوو که ناردنی پشکی یا خود به شه بودجه هه ریمی کوردستان له لایه ن به غدا وه کاریگه ری له سه ره بازاری خانوبه ره هه یه. هه ره چه نده یه کیک له خاوه ن نووسینگه کان له کاتی نه جامدانی راپرسیه که دا ئاماژه ی به وه کرد کاریگه ریه که به مانای ئه وه نایه ت خه لک ده توانیت خانو و یا خود شوقه بکپیت، به لکو دلنیا یی ده داته وه به ره ییته ر و بازرگانان و ته نانته ئه و که سانه شی به نیازی کپینی خانوو و شوقه ن سه ردانی بازار په کان ده که ن تا به دوا ی نرخه کاندای بپۆن، که ئه مه ش به واتای دروست بوونی جو له دیت له بازار په که دا. هه ره وه ها نزیکه ی سه روو 40% ی به شداربووانی راپرسیه که رایان وابوو که گۆرانکاریه سیاسی و ئابوورییه کانی دوا ی 2005 کاریگه ریا ن له سه ره کهرتی خانوبه ره له هه ریمی کوردستان هه بووه، بپروانه گرافیکی یه ک له باره ی کاریگه ری ئابووری، سیاسی و کۆمه لایه تی له سه ره سیکته ری خانوبه ره له هه ریمی کوردستان.

گرافیک 1: کاریگه ری ره وشى سیاسی، ئابووری و کۆمه لایه تی له سه ره سیکته ری خانوبه ره

سەرچاوه: بازاړی خانوو بهره له ههریمی کوردستان، 2021 ناوهندی لیکۆلینهوهی رووداو

له راستیدا، ههر سن ره ههندی سیاسی، ئابووری و کۆمه لایهتی ئاماژهی روونی له بارهی ئیستا وداهاتووی بازاړی خانوو بهره له ههریمی کوردستان ده خاتهروو. به شیوهیهک ئاماژه سیاسییهکانیش بریتین له کاریگهری رهوشی ئەمنی، سیاسی و په یوهندی نیوان لایه نه سیاسییهکان له نیوخۆدا و په یوهندی نیوان ههولیر و به غدا که به تهواوی کاریگهری له سهر ئەم کهرته داده نیت.

ئاماژه ئابوورییهکانی نیو راپرسییه کەش به مجۆره ن: گه شیبینی به داهاتووی بازاړی خانوو بهره و بهرزبوونهوهی نرخێ خانوو بهره هه به له ههریمی کوردستان، به لām له رووی ئابوورییهوه ئەوهی مهترسییه ته نیا 46% ی ئەوانه ی خانوو و شوکه ده کړن بۆ ئەوه یانه خۆیان بچنه ناوی، له کاتیگدا 19.6% بۆ مه بهستی بازرگانی، ههروهها 34.5% به مه بهستی به کړیدان! که ئەمهش نیشانهیهکی ئابووری روونه له باره ی چۆنیته کارکردنی ئەم کهرته و به شداریی له ئابووری ههریمی کوردستان. بۆ نموونهش له رووی کرێیهوه ئەگهر سهرمایه ی 1 ملیۆن دۆلار له م کهرته دا بخه یته کار ئەوا مانگانه زیاتر له 5 ههزار دۆلار داهاتی ده بیت و له سالیگدا ده کاته 60 ههزار دۆلار. ئاماژهیهکی دیکه ی ئابووری هاتنی سهرمایه ی بازرگانان و دهوله مه ندانی بیانی و به تایه تیش خه لکی ناوه راستی عیراق و شاره سونیهکانی نزیک له ههریمی کوردستان (عه رهب) بۆ کرپنی خانوو و شوکه، که ئەمهش سه ره رای هینانی سهرمایه، له وانیه له داهاتوودا ئاریشه جیاوازی وه ک سیاسی و کۆمه لایه تی له هه مبه ر ههریمی کوردستان و کورد لیکه و نته وه.

ههروهها له روانگه کۆمه لایه تیه وه له باره ی کاریگهری جیا بوونه وه و پیکه یینانی ژبانی هاوژینی له سهر کهرتی خانوو به ره، به پپی به شداریبووانی ئەم راپرسییه، 5.46% رایان وابوو ه تاراده یه ک کاریگهری هه بووه، 5.39% رایان وابوو ه کاریگهری نه بووه، به لām 14% رایان وابوو ه کاریگهری له سهر کرێ و به کړیدانی شوکه و خانوو هه بووه. له پرسیاریکی دیکه دا له باره ی ئەوه ی داخوازی له سهر شوکه بۆ نیشته جی بوون زیاتره له لایه ن گه نجان ه یاخود ئەوانه ی هاوسه رگه یریان کردوو، 6.47% پپیانوایه ئەوانه ی هاوسه رگه یریان کردوو و 55.24% پپیانوایه گه نجان!، ههروهها 9.27% یش ده لپن نازانین.

ئاماژهیهکی دیکه ی کۆمه لایه تی بریتیه له زیادبوونی کرپارانی بیانی و به تایه تیش عه رهب له ههریمی کوردستان، به پپی راپرسییه که 73.1% به شداریبووان رایان وابوو ه کرپنی شوکه و خانوو له لایه ن عه ره به وه زیاد کردوو، که لیره دا ئەو پرسیاره سه ره له دات تیا کاریگهریه کۆمه لایه تیهکانی بۆ نموونه هاتنی سهرمایهکی 60 ههزار بۆ 100 ههزار دۆلاری بۆ ئەم کهرته له ههریمی کوردستان لیکدراوه ته وه؟ چ سیاسییه تیکی کۆمه لایه تی په پرده کهریت بۆ تیکه لکردنیان به کۆمه لگه ی کوردی بۆ ئەوه ی له داهاتوودا نه بیته کیشه؟

خالیکی دیکه ی گورانکارییه کۆمه لایه تیهکان کرپنی شوکه له لایه ن ئەوانه ی تازه هاوسه رگه یریان کردوو، که به پپی داتاکانی یه کیک له کۆمپانیاکانی خانوو به ره، به تایه تیش له رووی نیشته جی بوون له شوکه له ههولیر ئەم گورانکارییه کۆمه لایه تیه ده بپنریت، ئەویش به هۆی دلنیابوون له سه لامه تی، هه بوونی خزمه تگوزاری و دلناییهکی کۆمه لایه تیه له پرۆژهکانی شوکه دا به به راورد به پپشتر که رایهکی خراب له باره ی تیکه لی و داخراوی له شوکه دا هه بووه.

کۆتایی

له کۆتاییدا، ئەنجامی راپرسییه که دریده خات که 39.9% به شداریبووان گه شیبین و 42.40% تاراده یه ک گه شیبین و ته نیا 6.7 ره شیبینن به داهاتووی ئەم کهرته له ههریمی کوردستان. ههروهها ئاماژه یان به وه کردوو ه سال به سال نرخهکان روو له بهرزبوونهوه ده بیت، به شیوهیهک 59.9% به شداریبووان رایان وابوو ه که نرخێ خانوو به ره له ههریمی کوردستان له سالیانی داهاتوودا به رزتر ده بیته وه، هه رچه نده گورانکارییه سیاسی، ئابووری و ئەمنیهکان کاریگهریهکی گه وره یان له سهر جۆله ی بازاړی خانوو به ره له ههریمی کوردستان هه یه.

